

Večerka, Radoslav

K historii textu Janáčkovy Hlaholské mše

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná.
1957, vol. 6, iss. F1, pp. 64-76

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110551>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RADOSLAV VEČERKA

K HISTORII TEXTU JANÁČKOVY HLAHOLSKÉ MŠE

1. *Hlaholskou mši* vytvořil Leoš Janáček v r. 1926. Celé ovzduší vzniku tohoto díla vylíčil výstižně sám jeho tvůrce v literární črtě, uveřejněné v Lidových novinách 35, č. 598, 27. XI. 1927. Píše tam mimo jiné: „Jednou v prsty záblo — jednou plným oknem vzduch vyhrátý se valil. — Vždy vůně vlahých lesů luhačovských — byla kadidlem... Svíce, vysoké jedle v lese a zažehnuty hvězdami; a v obřadu, tam kdesi vidinu knížecí Sv. Václava. — A jazyk věrozvěstů Cyrila a Methoda. A než večerů tři lázeňských uběhlo, bylo dílko hotovo.“ (Viz J. Racek a L. Firkušný: *Janáčkovy feuilletony z LN*, Brno 1938, str. 64.) Ukončení práce na *Hlaholské mši* oznámil Janáček také své přítelkyni pí Kamile Stösslové už v prosinci 1926 a takřka o rok později, v listopadu 1927, jí v soukromém dopise podal básnický zanicený výklad své skladby, který je po mnoha stránkách intimním doplňkem fejetonu z LN (viz B. Štědroň: *Janáčkovy listy důvěrné*, Hudební rozhledy 6, 1953, citované dopisy na str. 614 a 615). Tak je možno odkrýt inspirační zdroje *Hlaholské mše* a proces jejího tvoření až k samým kořenům jejího vzniku. Také historii slovního znění *Hlaholské mše* lze sledovat až k jeho pramenům, třebaže všechny okolnosti jeho původu ani jeho dalšího vývoje nebylo možno odhalit do všech podrobností.

Již z r. 1926, z doby vzniku *Hlaholské mše*, pochází i nejstarší údaj, který se mi podařilo zjistit o její textové stránce. Je to část Janáčkovy dopisu manželce Zdence, datovaného 17. srpna 1926 v Luhačovicích, v němž Janáček mimo jiné píše: „Máš snad teď kdy, tak hledej mezi staršími škrabanicemi z á p i s k y s t i š t ě n ý m l i s t e m. Chybí mi do té mše ještě ten t i š t ě n ý cyrillský text a hodně stránek náčrtků. Něco jsme našli — ale není to všechno. Hodně jsem toho zde udělal a rád bych měl to brzy z krku až dojedu.“ Poznámka o tištěném cyrillském textu není zcela jasná a jaký byl tento tištěný cyrillský text mešní, který měl Janáček ve svém majetku, zůstává nevysvětleno. Zdá se však, že by z této zmínky o cyrillském tištěném textu bylo možno usuzovat na mnohem dřívější dobu (než byl rok 1926), kdy Janáček pojal záměr složit slovanskou mši* (snad dokonce i na dobu jeho pobytu v Rusku?). Nemohl to být ještě cyrillský text, který dal pro Janáčka pořídit pražský profesor M. Weingart (viz o jeho spolupráci s Janáčkem § 4), protože jeho text nebyl tištěn, nýbrž opsán rukou, a Weingart jej poslal Janáčkově až mnohem později, v dopise ze 7. února 1928. Cyrillský tištěný

* A potom ovšem nikoli „hlaholskou“, nýbrž „cyrillskou“. Už Weingart v předmluvě ke klavírnímu výtahu *Hlaholské mše* upozornil, že název, jehož se skladbě dostalo, nevystihuje podstatu věci, neboť vychází z písma (hlaholice), nikoli z jazyka. Přesnější by bylo označení „církevněslovanská“ mše, protože jazyk textu, na nějž je složena, se nazývá „církevní slovanština“.

list církevněslovanské mše, o němž mluví Janáček v uvedeném dopise, asi se vůbec nenašel; lze mít aspoň odůvodněně za to, že v dalších osudech textu *Hlaholské mše* neměl už vůbec žádné místo.

2. V téže době, nemoha patrně nalézt uvedený církevněslovanský text, obrátil se Janáček s žádostí o slovanské znění mše hned na několik míst. A již počátkem září 1926 mu přicházely první odpovědi. 2. září je datován lístek od Jaroslava Duška z Prahy. Dušek píše, že posílá roč. 1921 Cyrila, kde jsou články prof. Vajse o staroslověnské mši; byl prý o tuto službu požádán se tří stran: od Umělecké besedy, od O. Pazdířka z Brna a od kanovníka V. Müllera. Pro historii textu *Hlaholské mše* je pak důležitý zejména druhý lístek Duškův Janáčkově ze dne 14. září 1926, z něhož vyjímám: „Na Vaši žádost zaslal jsem Vám Cyrila z r. 1920, kde jsou oficiální texty Glagolské mše. Bohužel, cyrilikou psané nemám po ruce, ale potřebujete-li je nutně, račte lask. napsati; dopíší nebo dojdou k prof. Vajsovi, jistě nám je obstará. Poslal jsem Vám současně Doušovu Glagolskou mši, k porovnání textu.“

Tak se dostal Janáčkově do rukou text (podle slov jeho dopisovatele oficiální text církevněslovanský), který se stal základem jeho *Hlaholské mše*. Je to církevněslovanské znění mše, publikované (v transkripci latinkou) J. Vajsem v časopise Cyril 1920, č. 5–6, str. 51–55. Toto vydání bylo podníceno 5. bodem dekretu posv. kongregace obřadů ze dne 21. května 1920, jímž bylo u nás povoleno užívání staroslověnského jazyka v liturgii. Při této populární edici základního vhodného textu mešního v staroslověnském znění se J. Vajs opřel o církevně schválený hlaholský misál jihoslovanského původu, vydaný v Římě r. 1905 Parčičem s názvem *Misale Romanum slavonico idiomate e decreto ss. concilii Tridentini restitutum*. Toto dílo se zakládá na tradici 14. stol., která měla obdobu i na naší půdě, v církevněslovanské liturgii emauzské. J. Vajs však v uvedené edici připomíná, že církevněslovanské písemnictví u nás může navazovat na tradici o půl tisíciletí starší, na tradici cyrilo-metodějskou, takže ideálem církevněslovanského písma i jazyka by pak pro nás byl spíše obraz, jaký o nich podávají takové starobylé staroslověnské památky české provenience, jako jsou třeba Kyjevské listy nebo Pražské zlomky.

Tomuto ideálu se pak snažil po stránce jazykové (hlavně fonetické) přiblížit své vydání církevněslovanského mešního textu. Jakým způsobem postupoval, editor výslovně neuvádí, ale podle jazykové povahy vydaného textu lze soudit, že nějaké pevné a jednoznačné zásady při jeho úpravě neměl. Důsledně se zde objevují české střídnice *c*, *z* za praslovanské *tj*, *dj* a střídnice *šč* za praslovanské *stj* (na př. *vsemogucago*, *rozenago*, *preže*, *jedinosucna*, *životovorčago*, *išhodáčago*, *krščenje* v *otpuščenje* *grěhov* atp.). Důsledně je také zachováno *ě* na místech etymologicky náležitých, na př. *grěhy*, *člověk*, *věka*, *vsěm* atd. (výjimkou je jen *cesarju*, snad tisková chyba). Po jiných stránkách panuje v textu nedůslednost a nejednotnost. Tak za *ę* je tu jednak promiskue *a* nebo *ä* (tedy střídnice české, ale z různých časových období), jednak jihoslovanská střídnice *e* (na př. *velikyje radi slavy tvojeja*, *te*, *se*, *vzemlaj*, *sědaj*, *svät*, *byšä*, *iz Marije*, *raspet*, *plna sut* . . . *slavy tvojeja*, *gradyj*, *imä*, *vzämlaj* atp.). Nebo proti českému *všeh* na jednom místě je na jiných místech jihoslovanské *vsěm*, *vsja* a pod. Za silné jery jsou tu střídnice typu ruského nebo makedonského, tedy *ъ > o*, *ь > e* (na př. *voplti se*, *voskrse*, *čaju voskrsenija* a pak vůbec předložky a předpony *vo-*, *so-*, *voz-*: *vo vyšnih*, *so svätim Duhom*, *vo slavě Boga*, *so slavoju* atd.; *agněče*, *oteč*, *katoličesku*), ale nedůsledně, někdy je tu za *ъ* i česká střídnice *e* (*crkev*, *večlověči se*). *y* se jednak na místech etymologicky náležitých zachovává, jednak je nahrazuje *i* (na př. *vo vyšnih*, *velikyje radi slavy*, *nebeseskyj*, *vsemogyj*, *jednorodnyj*, *ty*, *byšä*, *za ny*, *živym* i *mrtvym*, *glagolal jest proroky* atd., *ale sinu*, *so svätim Duhom*, *vidimim vsěm* i *nevidimim*, *iz Marije Děvi*, *bist*, *paki*, *mrtvih* . . .). Důsledně je zachováno *l* epenthetické (na *zemli*, *vzemlaj*, *blagoslovljajemo Te*), důsledně je v 1. os. pl.

indikativu praesentis srbocharvátsko-slovinšská koncovka *-mo*, (*hvalimo te, blagoslovljajemo te, klanjajemo ti se, slavovlovimo te, hvalyj vzdajemo tebě*), instr. sg. o-kmenů (i u-kmene *syn*) má jihoslovanskou koncovku *-om* (*Duhom, Sinom*) a pod. Je to těly po stránce jazykové text velmi nejednotný a pestrý, jak je dobře patrné i z tohoto úryvku:

Slava vo vyšnih Bogu. I na zemli mir člověkom blagovoljenija. Hvalimo te. Blagoslovljajemo te. Klanjajemo ti se. Slavovlovimo te. Hvalyj vzdajemo tebě velikyje radi slavy tvojeja. Gospodi Bože, cesarju nebeseskyj, Bože Otče vsemogyj. Gospodi Sinu jedinorodnyj Isuse Hriste. Gospodi Bože, agneče boži, Sinu otcě.

Pro to, že je základem *Hlaholské mše* právě tento text, otištěný J. Vajsem v Cyrilu z r. 1920, je důkazů několik. Především je to fakt, že se konečně vydané znění *Hlaholské mše* (v partituru i v klavírním výtahu) po stránce textové takřka úplně shoduje s textem Vajsovým, který představuje jen jistou část, jistý výběr z misálu celého. Je nepředstavitelné, že by byl Janáček sáhl k nějakému misálu a jen náhodou při tom z něho vybral stejné úryvky a ve stejném uspořádání, jako je Vajsovo. Podobnost obou znění je po textové stránce taková, že se shodují takřka slovo za slovem. Rozdíly mezi nimi jsou jen zcela nepatrné a záleží v tom, že bylo něco málo vypuštěno a něco málo pozměněno (viz podrobněji v § 3). Rozdílů v jazykové, hlavně fonetické stránce obou textů je ovšem množství; ty však spadají na vrub jednak Janáčkových úprav textu při komposici (viz § 3), jednak, a to především, pozdější jazykové úpravy *Hlaholské mše* od prof. Weingarta (viz § 4).

Dále je důležité svědectví M. Weingarta v úvodních, německy psaných poznámkách k hlaholskému a latinskému textu v klavírním výtahu z r. 1928, kde Weingart výslovně připomíná, že Janáček nepoužil textu z nějakého hlaholského misálu, nýbrž z populárního náboženského časopisu. To však nemohl být jiný časopis než právě Cyril, jež Janáčkoví poslal J. Dušek s označením mše v něm obsažené za text oficiální (viz citovaný dopis). Janáček tento text dokonce vlastní rukou opsal na 5 číslovacích lístcích osmerkového formátu; tento Janáčkův rukopis je nepochybně opsán z Cyrila, neboť oba texty se v tomto případě shodují nejen slovo za slovem, nýbrž docela litera za literou. Je tu v opise zachována i grafická nedůslednost předlohy z Cyrila, v níž jsou přízvučné samohlásky označeny buď půltučným tiskem nebo čárkou nad samohláskou: Janáček pečlivě opisuje první případy tak, že samohlásky podtrhuje, druhé pak píše s tou čárkou. Dokonce opsal i chyby, které v textu v Cyrilu způsobila zjevně tiskárna, když místo pravděpodobného *Vzemljaj grěhy mira* Vajsova rukopisu vytiskla zkromoleně *grěluj mira* (v Janáčkově opisu je také *grěluj*) a když místo *vo imě gospodnje* vytiskla *gospoduje* (také Janáček opisuje *gospoduje*).

3. Jiným důkazem toho, že Janáček komponoval svou skladbu na slova církevněslovanské mše, vydané J. Vajsem v časopise Cyril v r. 1920, je konečně sám rukopis partitury, neboť v něm se čte slovní znění shodné v podstatě po stránce textové i jazykové s uvedenou edicí Vajsovou. Zcela beze změn však Janáček tento text nepřejal, nýbrž jej pro své dílo v procesu jeho vytváření různě upravoval. Janáčkovy zásahy tu byly povahy textové i jazykové. V konečné fázi, představované vydanou partiturou nebo vydaným klavírním výtahem, má *Hlaholská mše* tyto textové odchylky od vydání v Cyrilu:

a) Jsou v ní vypuštěny některé verše nebo některá slova:

1. při repetici verše *i na zemli mir, člověkom blagovolenija* je vynecháno *člověkom*;

2. po *chvali vzdajem tebe velikyje radi slavy tvojeje* je v Cyrilu ještě *Gospodi Bože, cesarju nebeseskyj*;
3. po *i voplti se ot Duchu sveta iz Marije děvy* má Vajs ještě *i večlověči se*;
4. po *raspet že za ny* je u Janáčka vynecháno *pri pontijscém Pilatě*;
5. na samém konci skladby vypustil Janáček poslední verš, který ve Vajsově edici zní: *Agneče božij, vzámľaj grěhy mira, daruj nam mir.*

b) P ř i d á n o není v *Hlaholské mši* nic, ale jsou tu ovšem repetice; na př. v oddíle *Věřuju* se několikrát na různých místech opakuje právě toto *věruju* a pod. Tyto repetice však nelze hodnotit s hlediska textového. Tkví svými kořeny v hudební osnově díla a jí jsou bez zbytku vyvolávány, takže s vývojem nebo s opravami textu samého nemají vlastně nic společného a za nějaké varianty textové je tedy pokládat nemůžeme.

c) J i n é ú p r a v y textu jsou jen zcela nepatrné:

1. ve verši *našego radi spasenija . . .* z Cyrila je v *Hlaholské mši* změněn slovosled na *radi našego spasenija*;
2. v *Hlaholské mši* je *i paky imat priti sudit živym mrtvym so slavoju* proti znění ve Vajsově edici *i paki imat priti so slavoju sudit živym i mrtvym*;
3. v *Svet* proti *plna sut nebesa i zemlja slavy tvojeja* z Cyrila je znění *plna sut nebesa zem . . .* v partituru a *. . . nebo, zemlja* v klavírním výtahu.

Všechny uvedené textové změny, které jsou svým rozsahem i obsahem jen zcela nepatrné, lze dobře vyložit z Janáčkova tvůrčího procesu komposičního, o jehož prudkosti a vášnivě zaujatosti podává výmluvné svědectví rukopis partitury, načrtnutý rychle a místy až nečitelně, s četnými škrty a úseky přepracovanými. Většinou ani není třeba hledat nějaký jiný textový pramen těchto změn. Vypuštěné verše byly patrně původně zhudebněny, ale Janáček je škrtil snad proto, že neodpovídaly jeho uměleckému záměru nebo porušovaly hudební stavbu jeho díla; škrtnuté koncepty některých z nich (*Gospodi Bože, cesarju nebeseskyj*; *i večlověči se*) jsou dokonce v rukopise partitury zachovány. Z pracovního postupu samého je možno vysvětlit také ostatní textové změny [uvedené sub c)]. Tato místa Janáček hudebně několikrát přepracovával a zjevně při tom text podle předlohy po každé nekontroloval, nýbrž měl slovní znění spíše jen volně v paměti, takže je snadno mohl při takovém několikerém přepracovávání a soustředění na hudební stránku problému zcela mimovolně pozměnit, případně i záměrně přizpůsobit nalezenému hudebnímu výrazu. Tak verš *i radi našego spasenija . . .* je v rukopise partitury na škrtnutém konceptu i v podobě ještě původní: *i našego radi spasenija . . .*; verš *. . . priti sudit živym mrtvym so slavoju* se v rukopise partitury čte dokonce i ve variantě, která není ani v Cyrilu ani v konečném znění: *. . . priti sudit mrtvym i živym so slavoju*; nebo verš *plna sut nebo zemlja . . .* byl v rukopise přepracováván mnohokrát a má na každém škrtnutém konceptu slovní znění poněkud pozměněné (a definitivní podobu dostal teprve v klavírním výtahu po úradě s M. Weingartem, viz § 4).

Jestliže při nečetných různocteních textového rázu (mezi zněním v Cyrilu a v rukopise partitury) není nutno uvažovat o jiných předlohách než o Vajsově edici v Cyrilu, pak jazykových (převážně fonetických, pak i pravopisných) odchylek je v rukopise partitury tolik a jsou takového rázu, že pro jejich objasnění nějakou další předlohu nebo další předlohy, jazykově odlišné od znění v Cyrilu, předpokládat musíme.

Jako o možné další předloze by bylo možno na př. uvažovat o Doušově

Hlaholské mši, kterou Janáčkoví poslal J. Dušek z Prahy (viz jeho dopis Janáčkoví v § 2).

Toto dílo je po textové stránce naprosto totožné s *Hlaholskou mší* Janáčkovou (nebo přesněji s Vajsovou edicí v Cyrilu). Rozdílů jsou převážně rázu fonetického. Charakteristické je pro Doušův text zejména užití jediného *i* (*vsemogi, Sine...*) a při českých střídnících *c, z* za *tj, dj* pestro střídníc za nosovku *ę* (*e, a, ä*) a za *ɛ* (církevněslovanské *o*, české *e*, ba dokonce i charvátské *a*, na př. *crkav*). Na ukázkou uvádím tento úryvek: *Věřuju v jedinoga Boga. Otca vsemogučago, tvorca nebu i zemlji, vidimim vsem i nevidimim. I v jedinoga Gospoda Isusa Hrista, Sina Božija jedinorodnago. I ot Otca roždenago preze vsěh věk; Boga ot Boga, svet ot sveta, Boga istinna ot Boga instinnago. Rožena, ne stvorjena, jedinosučna Otcu imže vsja biše.*

V některých řídkých případech se odchylky v Janáčkově rukopise partitury od znění v Cyrilu shodují sice se zněním Doušovým, takže jeho skladbu jako druhou možnou textovou předlohu Janáčkovu zcela vyloučit nelze, nepokládám to však za pravděpodobné. Všechny takové odchylky, ale kromě toho i řadu dalších, je možno vyložit z jiné předlohy (viz v tomto paragrafu níže).

Další, ale nejasnou stopou jiných možných pramenů k textové úpravě *Hlaholské mše* je dopis rektora papežské koleje na Velehradě p. Em. Kubička ze dne 14. září 1926: „Slovutný Mistře, posílám současně některé mše ze staroslovanského misálu v t r a n s k r i p c i. Kdybyste si přál celý misál, ten lze dostat v Kroměříži v arcibiskupském archivu. Račte se obrátiti na p. Dr. Breitenbachera, archiváře. V dokonalé úctě P. Em. Kubiček S. I., rektor Pap. Koleje.“ Jaké mešní texty Janáček tehdy dostal, nepodařilo se mi zjistit. Nelze však vyloučit možnost, že se Janáčkoví z tohoto styku s Velehradem (nebo snad i s arcibiskupským archivem v Kroměříži, o němž jsem však jinou zmínku nenašel) dostalo upozornění na staroslovanský misál *Misi slavnije o bl. Marii děvě i za umršeje obětnije slověnskimi jezikom*, vydaný v Praze 1919 J. Vajsem, Buď jak buď, tato kniha v Janáčkově majetku byla (je uložena v jeho archivu spolu s rukopisem partitury *Hlaholské mše*); do ní právě byly vloženy ony lístky s Janáčkovým rukopisným opisem textu z Cyrila a některá shodná místa v ní byla (na str. 7 a 8) tužkou zatržena.

Také tento text J. Vajs ve své edici jazykově upravil (ale poněkud jinak než v Cyrilu): je tu zachováno *ě* (*věruju, věk* a j.), je tu jen *i* na místě etymologického *i* i *y* (*vidimim všěm, grěhi* atp.), *e* za nosovku *ę* (*svet* atd.), *u* za nosovku *ǫ* (*věruju...*), *št, žd* za praslavanské *tj, dj*, jméno *Hrst, l* epenthetické; jery na konci slova jsou vypuštěny a uprostřed slov je vydavatel píše jako *i* bez tečky (s poznámkou v úvodě, že je Charvát může číst jako *a*, Čech jako *e*, Rus jako *o* nebo *e*); nom. sg. m. přidavných jmen je zakončen na *-i*, (*vsemogi, višii* a j.), 1. os. pl. přít. času sloves končí na *-m* (*blagoslovľajem Te, klanľajem Ti* se atp.). Pro srovnání s edicí z Cyrila uvádím úryvek tohoto vydání: *Věřuju v jedinoga Boga. Otca vsemoguštago, tvorca nebu i zemlji, vidimim všem i nevidimim. I v jedinoga Gospoda Isusa Hrista, Sina Božija jedinorodnago. I ot Otca roždenago přězde vsěh věk. Boga ot Boga, svět ot světa, Boga istinna ot Boga istinnago. Roždena ne stvorena, jedinosučna Otcu. Imže vsa biše...*

Množství jazykových odchylek v rukopise partitury od znění v Cyrilu má původ nepochybně právě v znění tohoto misálu (po stránce textové se znění v Cyrilu i v misálu ovšem bezvadně shoduje). Jen z této předlohy lze vyložit zvláštní podobu předložky *v* jako *vi*, která se čte v Janáčkově rukopise v oddíle *Blagosloven: Hosanna vi višnih*; ve Vajsově knižním vydání je tu totiž *jer, t. j. i* bez tečky, které Janáček mohl snadno pokládat za skutečné *i*: *Osanna vi višnih* (o *H* v *Hosanna* viz dále), kdežto v Cyrilu zní toto místo takto: *Osanna vo vyšnih*. Patrně podle tohoto knižního staroslověnského

misálu pronikly už do rukopisu partitury a pak i do konečného znění *Hlaholské mše* koncovky -m v 1. os. pl. sloves (proti -mo v Cyrilu); v rukopise zní příslušná pasáž takto: *Hvalim te. Blagoslavljajem te. Klanjajem ti se. Slavoslovim te. Hvali v* zdajem tebe velikije radi slavi tvojeje* (poslední z citovaných veršů má v Cyrilu tuto podobu: *Hvalij vzdajemo tebe velikije radi slavy tvojeja*, kdežto v knižní edici misálu tuto: *Hvali vzdajem Tebe velikije radi slavi tvojeje*). (V *Hlaholské mši* Doušově jsou sice tato slovesa také zakončena na pouhé -m, ale poslední verš zní v ní poněkud odchylně: *Hvali vzdajem tebe velikija radi slavi tvojeja*, takže je nepravděpodobné, že by byl Janáček užil při úpravě textu tohoto díla.) Stejného původu jsou asi i další rukopisné odchylky od znění z Cyrila, zejména tyto: *vsemogi* proti *vseмогоj*, *Sine jedinorodni* proti *Sinu jedinorodnyj*, *Sine* proti *Sínu*, *vzemlej grěhi* proti *zkomolenému vzemljaj grěluj*, *Boga ot Boga* proti *od, vsa* proti *vsja*, *grěhi* proti *grěhy*. (Některé z těchto tvarů jsou zase shodné se zněním *Hlaholské mše* Doušovy, na př. *Sine jedinorodni* a j., ale jiné se od Doušova znění odlišují, na př. proti *vzemlej grěhi* má Douša *vzemljaj grehi* a pod.).

Kromě míst v obou předlohách absolutně stejných (jako je na př. verš *I vzide na nebo; nebo svět ot světa, Boga istinna ot Boga istinnago* a j.) zůstalo ovšem v rukopise partitury i množství míst ve znění podle Cyrila, jazykově odlišném od misálu knižního (na př. *rozena ne stvorjena* proti *roždena ne stvorena; nebo i v Ducha svätago, Gospoda i živototvorčago* proti *... svetago ... živototvoreštago* a m. j.). K takovému smíšení jazykových zvláštností obou předloh v rukopisné partituře *Hlaholské mše* mohlo dojít tím způsobem, že by byl Janáček některé verše zhudebňoval podle znění jednoho, jiné (jindy) zase podle druhého, případně tak, že by byl při přepracování některého verše užil místo základního textu, jímž je zjevně znění z Cyrila, textu z knižního misálu dodatečně. Na podobný postup ukazují varianty některých míst několikrát přepracovávaných (pokud jsou v rukopise zachovány). Tak na př. verše *Gospodi Bože cesarju nebeseskyj* (znění podle Cyrila), které v konečném zpracování odpadly, objevují se na zrušených konceptních záznamech i v podobě *česarju nebeski* (podle knižního vydání misálu); nebo vedle *Sine jedinorodni* (podle vydání knižního) je na škrtnutém konceptu zachováno i *jedinorodnyj*, znění podle Cyrila, a pod. Je však i možné, že Janáček nahlížel při práci do obou textů zároveň a psal některá slova nesystematicky (zejména při přepracování nebo při opakování) podle jedné edice, jiná podle edice druhé. Takovou pracovní metodu by dosvědčoval smíšený ráz některých veršů; na př. verš *Agneče božij, vzämlaj grěhi mira*, zní v Cyrilu takto: *... vzämlaj grěhy...*, v knižním vydání pak takto: *Agniče boží, vzemlej grěhi...*; nebo v *Slava* se několikrát opakuje *Isuse Hriste* vedle *Isuse Hrste* a pod.

Všechny jazykové zvláštnosti rukopisu partitury však nemají přímé předlohy ani v Cyrilu, ani v knižním misálu. Některé patrně odrážejí jazykové a pravopisné zvyklosti Janáčka samého a mohlo k nim dojít (podobně jako u některých odchylek textových) zvláště snadno při přepracování některého úseku a při opakování příslušného verše, a tedy vlastně při jeho citování z paměti, bez nové přímé konfrontace s předlohou. Tak bych vyložil na př. *grěhi miru* (proti *mira* obou Vajsových vydání). Nebo verše *Jako ty jedin svät. Ty jedin Gospod* se při opakování objevují v počestěné podobě *Jakož ty jeden svät. Ty jeden Gospod*; a stejné české *jeden* je i v následujícím verši

* Mezi v a j v Janáčkově rukopise nečitelná litera.

(proti Vajsovu *jedín* v obou vydáních). Podobně ve verši *So svätym Duhom* je české *y* (*svätym*) proti oběma textům Vajsovým a při několikerém opakování i česká podoba předložky *se*. Místo *Tvorca nebu i zemli* (tak v obou Vajsových edicích) píše Janáček srozumitelnější mu *Tvorca nebe*. Verš *I voplti se od Duha sväta iz Marie Dëvi* se konečně po několika škrtech objevuje v české pravopisné podobě . . . *iz Marie Dëvy*. V částečně bohemisovaném tvaru je u Janáčka i slovo *rozpet* (proti Vajsovu *raspet*). Český je dále instr. *Sinom* (proti *Sinom*) a se srozumitelným akusativem si Janáček napsal *čaju voskrsenije* místo genitivu *voskrsenija*. Podle našeho pravopisného usu je konečně v jeho rukopise *Sabaoth* (proti *Sabaot*) a *Hosanna* (proti *Osanna*). (Žádáná z těchto odchylek není v *Hlaholské mši* Doušově.)

Několik odchylek je však přece jen obtížné vyložit. Necháme-li stranou případy jako *gradyj vo ima* místo *grādyj vo imā*, nebo u *desnoju* místo *o desnuju*, které chápou jako přepsání (pokud je vůbec v rukopise možno tato místa přečíst), jsou to tyto případy, všechny vlastně rázu textového:

1. V *Slava* místo *mir člověkom blagovoljenija* je v rukopise *blagoslovljenija*; jde patrně o anticipaci následujícího verše, v němž je *blagoslavljajemo te*.

2. Při repetici základního motivu uprostřed oddílu *Věruju* je v rukopise několikrát *věřujem* (dal sem snad Janáček plurál podle smyslu?).

3. Místo *voskrse v treti den* je v rukopise *voskrse treti den*; jde snad o náhodné vypuštění předložky *v*, které v daném případě nijak neporušuje smysl ani podle jazykového citu českého.

4. Verš *jegože carsstviju nebude konca* zní v rukopise *jegože carstviju nebist konca*. *Carstviju* za *česarstviju* představuje patrně zase proniknutí slova v bohemisované podobě. Variantu *nebist* místo *nebudet* však vysvětlit nedovedu (mohlo by to být opakování *bist*, které je o několik veršů výše?).

Tato různočtení (případně i s některými různočteními uvedenými výše), nijak nevylučují možnost, že Janáček při tvoření *Hlaholské mše* nahlížel i do jiných předloh než do citovaných vydání Vajsových. Za zvlášť pravděpodobné to však nepokládám.

Celkem je tedy možno vývoj textu *Hlaholské mše*, jak je zachován v rukopise partitury, rekonstruovat tak, že jeho základem je text vydaný J. Vajsem v časopise *Cyrl* 1920. Janáček měl k dispozici i jiné mešní texty církevně-slovanské; v jazyce jeho díla jsou dobře patrné stopy znění církevně-slovanského misálu, vydaného též J. Vajsem v r. 1919 v Praze s názvem *Misi slavnije o bl. Marii děvě i za umršeje obětnije slověnskijm jezikom*, a možná i nezjištěných dosud textů jiných. Velmi pravděpodobně měla na podobu textu v rukopise vliv i Janáčková pracovní technika a několikeré přepracovávání některých částí skladby; tak do díla (při citování textu napolo zpařmení) mohly proniknout vědomě i nezáměrně některé úpravy textové a některé změny jazykové (které můžeme charakterisovat jako svérázné bohemismy). Tímto způsobem získal text Janáčkovy *Hlaholské mše* ráz mimořádně pestrý a rozmanitý.

4. Jak se text *Hlaholské mše* vyvíjel dále po jejím ukončení a před úpravou Weingartovou, je těžko přesně zjistit.

Jistým svědectvím Janáčkovy pozornosti, věnované textové stránce *Hlaholské mše*, je rukopisný opis textu (napsaný kaligraficky tiskacím písmem), uložený v hudebním archivu v Brně spolu s dopisy od M. Weingarta. Je to doslovný opis textu z *Cyrila*, jak ukazují zase připomenuté už zkomoleniny *grětuj a gospoduje*; je v něm však *vělověči* se místo *věčlověči* se a dále tři charakteristické, i když jen zcela drobné hláskové odchylky: *sa slavoju* místo *slavoju*, *saslavima* místo *soslavima* a *katoličasku* místo *katoličesku*, tedy

se srbocharvátskými třídnicemi *a* za starší jery. Tento rukopis pak byl podroben další úpravě: jsou v něm škrty a opravy (jiným perem než základní text, případně tužkou) jednak přímo v textu samém, jednak korektorským způsobem na okraji. Jsou to opravy celkem nečetné a nedůsledné; na př. *vzemlĭjaj* v *Slava* je dvakrát opraveno na *vzemljej* (ale v *Agneče božij* ponecháno už bez opravy, jen s obecnou poznámkou na okraji *ā — e*), *grĕluj* opraveno na *grĕhi*, *Hrište* na *Mrste*, *vyšnij* na *vyšnji* (ale v *Blagosloven* ponecháno vo *vyšnih*), *všeh* na *vsĕh*, *rozena* na *roĕena* (ale ponecháno *prĕže* a *j.*), *jedinosucna* na *jedinosučna* a podobně *buducago* na *budučago* (ale ponecháno na př. *ishodáčago* atd.) a *j.* Přes nesystematičnost uvedených oprav je společným jmenovatelem všech jazykových příklon k prostředí srbocharvátskému. Tyto korektury solva budou Weingartovy; jeho úprava, pokud o ní můžeme soudit z dopisového materiálu i z tištěných vydání *Hlaholské mše*, měla zaměření jiné.

I když obraz celého rozsahu a obsahu změn v textu *Hlaholské mše* do jazykové úpravy Weingartovy nelze zatím rekonstruovat do všech podrobností, je tuším z široce založené akce k získání textu i z jiných fakt zde uvedených přece jen naprosto zřejmý neobyčejný Janáčkův zájem o textovou stránku jeho díla. Nepřekvapuje proto, že koncem r. 1927, kdy se vyjití *Hlaholské mše* tiskem stávalo aktuální, požádal Janáček filosofickou fakultu MU v Brně o doporučení odborníka, který by mu její text jazykově upravil. Tehdejší děkan filosofické fakulty prof. František Chudoba mu pak dopisem z 21. prosince 1927 oznámil, že podle úmluvy dopsal pražskému profesoru slavistiky Miloši Weingartovi a ten slíbil, že text *Hlaholské mše* prohlédne. Tak byla Janáčkoví zprostředkována spolupráce prof. Weingarta na úpravě textu *Hlaholské mše*, událost, která měla pro konečné znění textu *Hlaholské mše* význam rozhodující.

O účasti M. Weingarta na tomto podniku pěkně informuje jeho vlastní dopis Janáčkoví (ze dne 7. února 1928); otiskují ho celý:

Slovutný mistrĕ,

vyřizují konečně text Vaší „Hlaholské mše“; zdrželo se to, poněvadž jsem se radil o té věci s prof. Vajsem. Věc totiž není jednoduchá. Jde především o to, má-li se za základ vzít missál církevněslovanský ritu východního (pravoslavného) či ritu západního (katolického). Dále v obou těch případech je otázka, kterou formou upravit jazyk, zdali totiž bude nejhodnější, přepsati rituální text do nejstarších forem jazyka staroslověnského (cyrillomethodějského) či do některé pozdější úpravy jazyka církevněslovanského, a do které.

*Text, který jsem od Vás dostal, náleží podle slovního znění do ritu katolického; po stránce jazykové byl dosti pestrý. Přepsati tento text do znění staroslověnského (cyrillomethodějského) byl by vlastně anachronismus s hlediska liturgického. Bylo by to však také obtížné s hlediska hudebního, poněvadž jste ráčil komponovati na znění pozdější, a toto se odlišuje v četných případech co do počtu slabik od znění staroslověnského. Zejména všechna slova s koncovou souhláskou měla za touto souhláskou ještě *jer* (bud *ъ = ů* nebo *ь = ě*) a tím by Vám počet slabik vzrostl a nejednou by se jistě porušila hudební fráse. Mimo to také našim zpěvákům působí ovšem výslovnost *jerových* slabik značné potíže; u zpěváků pravoslavných církví se *jerové* slabiky nevyslovují podle způsobu staroslověnského, nýbrž na konci slova se *jery* vypouštějí vůbec, uvnitř slova pak se nahrazují jinými samohláskami. (V následující cyrilské transkripci jsem *jery* ponechal, ale nepočítám s tím, že by se vyslovovaly.)*

Je dále třeba pamatovati na to, aby byl text Vaší mše tak upraven, že by se mohla dávat při slovanských mších, které jsou církví u nás povoleny, na př. o oslavách svatováclavských.

Po všech těchto úvahách a po úradě s p. prof. Vajsem rozhodl jsem se upravit Vám text podle nynějšího úředně platného missálu slovanského („chorvatsko-hlaholského“), ale jazykem co možná starobylých forem, tedy archaisovaným proti úřední úpravě missálu, jak byl vydán ve Vatikáně r. 1927 pěčí prof. Vajse. Podávám dále text všech částí Vaší mše písmem latinským a cyrilským. Pošlu ještě v několika dnech přepis textu v písmě hlaholském, ale podotýkám, že hlaholské písmeny má u nás jen tiskárna „Politika“ v Praze a že je skoro nikdo neumí čísti.

V hluboké úctě oddaný M. Weingart.

(Dodatečně pak poslal M. Weingart Janáčkovi hlaholský opis mše 18. února 1928. V Janáčkově pozůstalosti je i hlaholský opis Kyjevských listů, který Janáčkovi poslal Weingart, a který pořídil tehdejší asistent slovanského semináře KU dr. Jos. Kurz.)

Weingartova úprava znění *Hlaholské mše* se ovšem nemohla týkat její textové stránky, neboť kompozice skladby už byla ukončena a právě u Janáčka je hudební výraz zvlášť těsně spjat se slovem. Byly možné jen některé úpravy jazykové, ale ani ty ne v celém žádoucím rozsahu, jak připomíná sám Weingart v úvodu ke klavírnímu výtahu (1930): musely odpadnout jery, musela zůstat zachována deklamace textu v podstatě podle zásad českého přízvukování, bylo nutno vzdát se nosovek.

Weingartova úprava záležela patrně v tom, že zavedl důsledně některé fonetické a popisné rysy do textu, který byl původně (podle jeho vlastních slov) po stránce jazykové dosti pestrý. Všude jsou tu církevněslovanské (bulharské) střidnice *št*, *žd* za praslovanské *tj*, *kt* a *dj* (na př. *prězde*, *rožděna*, *vsemoguštogo*, *ischodeštogo*); je tu tvar *amin* (místo *amen* Vajsových textů); je tu *y* na místech etymologicky náležitých i tam, kde ve vydání v Cyrilu nebylo (*Syna*, *byst*, *paky*, *vidimym* *všem* i *nevidimym* atp.); je tu důsledně zavedena grafika *ch* (za *h* obou vydání Vajsových: *grěchy*, *Chrste* atd.) a grafika *r*, *l*, *n* na označení palatální výslovnosti těchto souhlásek (a za nedůsledně provedenou grafiku *rj*, *lj*, *nj* edic Vajsových; tedy *vo vyšních*, *blagoslovlajem*, *klaňajem ti se*, *ne stvořena*...); za nosovku *ę* je tu veskrze obecně jihoslovanská střidnice *e* (*vzemlej*, *byše*, *gredyj*...) a za nosovku *o* srbocharvátská (nebo česká) střidnice *u* (*o desnuju*, *vsemoguštogo* a pod.). Většinu, ne-li všechny tyto zásahy je pravděpodobně nutno připsat až Weingartovi. Ještě ve fejtonu v LN 27. XI. 1927 cituje totiž Janáček některé části své mše ve znění zjevně podle Vajsova vydání v Cyrilu (na př. *svät*, *amen* — viz Racek—Firkušný, *Janáčkovy feuilletony* z LN, str. 64).

Zvláštní byla situace se střidnicemi za jery. Weingart sám píše v předmluvě ke klavírnímu výtahu *Hlaholské mše*, že jery musely odpadnout, a také v uvedeném dopise Janáčkovi se o této věci zmiňuje. Zavedl církevněslovanské (makedonské nebo ruské) střidnice za jery v posici silné (*ѣ > o*, *ѡ > e*) a upravil tak jen důsledně poměry, k nimž náběhy byly už v edici Vajsově (prakticky se to týká jen slova *crkov* za *crkev*, protože verš *i večlověči se* u Janáčka v konečném zpracování odpadl — viz výše § 3). Za slabé jery nepočítal Weingart zprvu asi se žádnou střidnicí; protože však Janáček komponoval na text s vokalisovanými předložkami a předponami *vo*, *so*, *vovz*, nebylo už ovšem možno v těchto případech samohlásky vypustit. Zajímavé svědectví o tomto problému (i o jiných stránkách Weingartovy jazykové úpravy *Hlaholské mše*) podává nedatovaný list vydavatele klavírního výtahu *Hlaholské mše* L. Kundery Janáčkovi:

Mistře doktore,
opravil jsem tekst Glagolské mše podle rukopisu prof. Weingarta. Všechno šlo lehce opravit až na tyto věci:

V „Slava“:

1. Ve mši Vaši stojí: „i na zemi mir blagovolenija“. Správně má však být: „I na zemi mir člověkom blagovolenja (= pokoj lidem dobré vůle). To člověkom je podle mého mínění tam důležité, ale vložit bude těžko.
2. Vy máte: „Chvaly vzdajem tebe“, kdežto správně má stát „vzdajem“.
3. Verš „Gospodi Bože, cesarju nebeskyj“ vynechán u Vás; patrně úmyslně, může odpadnout.

Ve „Věřuji“:

1. Vy máte: „I vplti se“; správně je „I vplti se“.
2. Verš „I včlověči se“ je u Vás vynechán.
3. Vy máte: „I voskrse“; správně je: „I vskrse“.
4. Vy máte: „po Pisaniju“; správně je: „Pisanju“.
5. Vy máte: „živototvoreštago“; správně je prý „životvoreštago“.
6. Vy máte: „voskrsenja“; správně je: „vskrsenja“.

V „Svet“:

1. Vy máte „Plna sut nebes i zem“; správně je: „Plna sut nebesa i zemlja“.
2. Vy máte „slavy tvojeje“; správně je: „slavy tvojeje“.

V „Blagosloven“:

Vy máte „vo ime“; správně je: „v ime“.

To je všechno. Mám za to, že většina toho, kde je o tam, kde nemá být, může konečně zůstat, poněvadž se to v jednom nářečí staroslověnském jistě vyskytovalo. Myslím však přece, že by bylo dobře, kdybyste se o tom s prof. Weingartem poradil.

Klavírní výtah byl už minulý týden zaslán do Vídně, takže brzo zde už bude moci být korektura. Poroučí se Vám zcela oddaný L. Kundera.

Kunderův dopis pochází zjevně z doby po 17. únoru 1928, kdy teprve M. Weingart poslal Janáčkoví svou jazykovou úpravu *Hlaholské mše*; termínus ad quem pro tento dopis je 17. březen 1928, datum Janáčkovy dopisu Weingartovi, v němž Janáček žádal (právě na podnět Kunderův, obsažený v uvedeném nedatovaném dopise) o úpravu verše *plna sut nebo i zem*. Weingartův dopis z 28. března 1928, věnovaný podrobně tomuto jedinému problému, má pro poznání textové stránky *Hlaholské mše* značnou důležitost a pěkně ilustruje potíže, na něž se při úpravě textu naráželo, i vážnost, s níž byly řešeny. Weingart píše:

Slovutný mistře,

na Váš ct. dopis ze 17. t. m. odpovídám teprve dnes, protože jsem se mezitím stěhoval, a potom z toho rozstonal.

K Vašemu motivu v Sanctus je těžko přizpůsobiti

text. Navrhovaná úprava „Plna sut nebo i zem“ není možná z jazykového hlediska, protože tvar „zem“ je teprve novočeský, a v církevní slovanské řeči není vůbec možný; musí zůstat „zemlja“. Mohlo by však být (nemůže-li se už počet slabik měnit):

Plna sut nebo, zemlja.

Tim sice ve slově *zemlja* přijde přízvuk na poslední slabiku. Se stanoviska české deklamacce je to ovšem přízvuková chyba; ale v ruštině je právě takový přízvuk: *zemljá*. Musí se uvážiti, že církevní slovanština by se vlastně vůbec neměla deklamovati podle přízvuku českého, nýbrž spíše podle ruského, po případě srbochorvatského. Jaký byl původně přízvuk ve staroslověněštině (v řeči Cyrilla a Methoděje), přesně nevíme. Ale co do polohy byl jistě bližší nynějšímu přízvuku ruskému, po případě čakavskému (= sev. západní dialekty srbochrvatské) nebo i slovinskému, ale jistě ne českému. Je-li církevně-slovanský text deklamován podle přízvuku českého (t. j. vždy na 1. slabice slova), je to vlastně umělé, po případě anachronismus. S tohoto hlediska navržená licence proti českému přízvuku „*zemljá*“ by se mohla omluviti.

Těším se již na pražské provedení Glagolské mše (budu o festivalu přítomen) a trvám v hluboké oddanosti

Miloš Weingart

Tato Weingartova úprava (*nebo, zemlja*) byla pak provedena v klavírním výtahu, který vyšel v r. 1930 též s textem latinským a anglickým, kdežto v partituře a v původním klavírním výtahu z r. 1928 (s textem jen církevně-slovanským a německým) zůstalo ještě *nebesa zem*.

Jiná konečná jazyková korektura, již se liší poslední vydání klavírního výtahu z r. 1930 od klavírního výtahu předcházejícího i od partitury, je důsledně zaveden i do nepřímých tvarů ilo-kmenových substantiv a adjektiv (celkem na 9 místech), na př. *blagovolenija* proti *blagovolenja*, *Božija* proti *Božja*, *po Pisaniju* proti *po Pisanju* a pod.

5. Na závěr otiskuji text *Hlaholské mše* a pro dobré porozumění i jeho pokud možno doslovný překlad do češtiny. Ve vydání textu se držím přesně vydání posledního, t. j. znění klavírního výtahu, který byl vytištěn spolu s německým, latinským a anglickým překladem r. 1930. Odchyluji se od něho jen v těchto bodech:

1. Za *ę*, které se tu na několika místech nedůsledně objevuje (uniklo patrně při korektuře), dosazují všude *e* (které je tu jinak za původní *ę* střídnicí zcela důslednou).

2. Verš *Chvali vzdajem* opravuji na *Chvaly...* (*y* se tu totiž jinak důsledně na místech etymologicky náležitých zachovává).

3. Ve verši *Ty jedin svět* opravuji zjevnou chybu a píšu *svet* (= svatý, musí tu být *e* za starší *ę*; *svět*, které se objevuje o několik veršů dále, je správné; je to jiné slovo, které znamená „světlo“, a *ě* je v něm od původu).

4. Místo *vsja* píšu *esa*. Přesně vzato by tu mělo být nikoli *vsja*, nýbrž *vsa*; protože však by výslovnost poloměkkého *š* dělala našim zpěvákům potíže, dosazují sem podobu se *s* tvrdým, dosvědčenou ostatně jako dubletní tvar už v starých církevně-slovanských textech.

5. Protože v textu jsou důsledně církevně-slovanské střidnice *št*, *žd* za praslovanské *tj*, *dj*, zavádím církevně-slovanskou střidnici *št* i za praslovanské *stj*: tato úprava se týká jen dvou slov, *krštenije* v *otpuštenije*, v nichž je ve všech dosavadních vydáních česká střidnice *šč*.

6. Upravuji slovosled a píšu *radi*, jak je v staroslověněštině zvykem, za jména, k nimž se vztahuje (ve verši *iše nas člověk radi a spasenija našego radi snide s nebes*).

Text:

Gospodi, pomiluj, Chrste, pomiluj, Gospodi, pomiluj.

Slava vo vyšních Bogu i na zemli mir člověkom blagovolenija. Chvalim Te. Blagoslovľajem Te. Kľaňajem Ti se. Slavoslovim Te. Chvaly vzdajem Tebě velikyje radi slavy Tvojeje. Bože, otče vsemogyj, Gospodi, Synu jedi-norodnyj, Isuse Chrste! Gospodi Bože, Agneče Božij, Synu Oteč! Vzemeľ

grěchy mira pomiluj nas! Vzemlej grěchy mira primi molenija naša! Pomiluj nas! Sědej o desnuju Otca pomiluj nas! Jako Ty jedin svet, Ty jedin Gospod, Ty jedin vyšňij, Isuse Chrste. So svetym Duchom vo slavě Boga Otca. Amin.

Věřuju v jedinogo Boga, Otca vsemoguštaго, tvorca nebu i zemi, vidimym vsěm i nevidimym; i v jedinogo Gospoda Isusa Chrsta, Syna Božija jedinorodnago i ot Otca roždenago přežde vsěch věk; Boga ot Boga, svět ot světa, Boga istinna, ot Boga istinnago, roždena, ne stvořena, jedinosuštna Otcu, jimže vsa byše; iže nas člověk radi i spasenija našego radi snide s nebes i voplti se ot Ducha sveta iz Marije děvy; raspět že za ny, mučen i pogreben byst i voskrse v tretij den po Pisaniju i vzide na nebo, sedit o desnuju Otca i paky imat priti sudit živym, mrtvym so slavoju; jegože cěsarstvuju nebudet konca. Věřuju, věřuju i v Ducha svetago, Gospoda i živototvoreštaго, ot Otca i Syna ischodeštaго, s Otcem že i Synom kupno poklaňajema i soslavima; iže glagolal jest Proroky; i jedinu svetuju, katoličesku i apostolsku crkov. Ispovědaju jedino krštenije v otpuštenie grěchov i čaju voskrsenija mrtvych i života buduštaго věka. Amin.

Svet, svet, svet, Gospod Bog Sabaoth. Plna sut nebo, zeml'a slavy tvojeje. Blagosloven gredyj vo ime Gospodně. Osanna vo vyšňich!

Agneče Božij, Agneče Božij, pomiluj nas! Agneče Božij, vzemlej grěchy mira, pomiluj nas!

Výslovnost tohoto textu je stejná jako v češtině, ale *t*, *d*, *n* ve spojení *di*, *ti*, *ni* se měkkěji a vyslovuje se tak, jako české *dy*, *ty*, *ny* (a ovšem neměkči se ani ve skupinách *de*, *te*, *ne*). Měkká souhláska se označuje čárčičkou (na př. vo vyšňich se vysloví s měkkým ň). (Měkké *ř* a měkké *l* se vyslovují jako v ruštině případně měkké *l* jako v slovenštině.)

Překlad do češtiny:

Pane, smiluj se, Kriste, smiluj se, Pane, smiluj se!

Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem dobré vůle. Chválíme Tě. Dobřečítme Ti. Klaníme se Ti. Oslavujeme Tě. Chválu vzdáváme Tobě pro velikou slávu Tvou. Bože, otče všemohoucí, Pane, Syne jednorozený, Ježíši Kriste! Pane Bože, beránku Boží, Syne Otcův! Ty, který snímáš hříchy světa (doslova: snímající...), smiluj se nad námi! Ty, který snímáš hříchy světa (doslova: snímající), přijmi modlitby naše! Smiluj se nad námi! Ty, který sedíš po pravici Otcově (doslova: sedící), smiluj se nad námi! Neboť Ty jediný jsi svatý, Ty jediný jsi Pán, Ty jediný jsi sverchovaný, Ježíši Kriste. Se svatým Duchem v slávě Boha Otce. Amen.

Věřím v jednoho Boha, Otce všemohoucího, tvůrce nebe i země, všeho viditelného i neviditelného; a v jednoho Pána Ježíše Krista, Syna Božího jednorozeného a z Otce zrozeného přede všemi věky; Boha z Boha, světlo ze světla. Boha pravého, z Boha pravého, zrozeného, nestvořeného, (který je) jedné podstaty s Otcem, skrze něhož vše povstalo, který pro nás pro lidi a pro naše spasení sestoupil s nebes a vtělil se, z Ducha svatého, z Marie Panny; ukřižován pak byv za nás, mučen a pohřben byl a vstal z mrtvých třetího dne podle Písma a vystoupil na nebe, sedí po pravici Otcově a znovu přijde soudit živé, mrtvé se slávou; jehož království nebude konce. Věřím, věřím i v Ducha svatého, Pána a živototvůrce, z Otce i Syna pocházejícího, s Otcem i Synem společně uctívaného a slaveného, který mluvil skrze proroky, a (v) jedinou svatou, katolickou a apoštolskou církev. Vyznávám jediný křest v odpuštění hříchů a očekávám z mrtvých vstání a život příštího věku. Amen.

Svatý, svatý, svatý, Pán, Bůh Sabaoth. Plné je nebe, země slávy Tvé. Blahoslavený přicházející ve jménu Páně. Hosanna na výsostech.

Beránku Boží, Beránku Boží, smiluj se nad námi. Beránku Boží, který snímáš hříchy světa (doslova: snímající), smiluj se nad námi!

К ИСТОРИИ ТЕКСТА ГЛАГОЛЬСКОЙ ОБЕДНИ ЯНАЧЕКА

Эволюцию текста Глагольской обедни Яначека так, как он сохранился в рукописной партитуре, можно восстановить таким образом, что его основой является текст обедни на церковнославянском языке, изданный И. Вайсом в журнале *Cyril* 1920 г.

Яначек располагал и другими церковнославянскими текстами; в языке его произведения заметны следы редакции церковнославянского Служебника, изданного также И. Вайсом в 1919 году под названием *Miši slavnije o bl. Marii děvě i za umršeje obětnije slověnskím jazykom*, и быть может еще ненайденных до настоящего времени других текстов. Вполне вероятно, что на рукописный текст имела влияние и техника работы Яначека, и многочисленные переработки некоторых частей композиции; таким образом в произведение могли проникнуть (при цитировании текста отчасти по памяти) умышленно или неумышленно некоторые новые изменения языка, которые можно охарактеризовать как своеобразные чехизмы. Таким образом текст Глагольской обедни Яначека приобрел в рукописи чрезвычайно пестрый и разнообразный характер.

Этот текст, неоднородный по своему языку, перед изданием композиции был передан для обработки проф. М. Вейнгарту. Его редакция Глагольской обедни, разумеется, не могла касаться характера текста, так как композиция была уже закончена и именно у Яначека музыкальное выражение особенно тесно связано со словом. Были возможны лишь некоторые поправки в отношении языка, но даже они не были осуществлены во всем желательном объеме, как об этом упоминает сам Вейнгарт в предисловии к обработке для фортепиано: было возможно последовательно внести только некоторые фонетические и орфографические элементы в текст и таким образом придать ему хотя бы отчасти однородный характер.

Однако и Вейнгарт в корректуре пропустил некоторые языковые недочеты и неоднородность его элементов. Ввиду этого в заключении статьи (§ 5), приводится текст окончательно обработанный и его точный перевод на современный чешский язык.

Перевод Е. В. Пухляковой

Děkuji vedení brněnského hudebního archivu za svolení k prostudování a publikaci potřebných archiválií; zvláště jsem zavázán p. dr. O. Fialovi za to, že mi obětavě a pohotově vyhledal všechny materiály k Janáčkově *Hlaholské mši*, které jsou v archivu uloženy.

R. V.